

Apalategi Idirin, Ur. *Gure gauzak S.A.*

Utriusque Vasconiae . Nobela bikoitza. XXXXXXXX xxx orrialde

Luis HARANBURU ALTUNA

Utriusque Vasconiae editorialak, literatur sorkuntzaren sail berria ireki du eta benetan alpagarria den nobela batekin zabaldu ere. Nobelaren izenburua *Gure Gauzak S.A.* da eta Ur Apalategi Idirin bere egilea. Apalategiren bigarren nobela dugu honoko hau eta orain zazpi urte argitaratu zuen *Gauak eta hiriak* izenekoarekin egokitu zuen tokia bermatzera dator euskal literaturaren baratze hertsira. Idazlea bere heldutasunean eta baliabidez horniturik ageri zaigu, amen batean irakurtzen den *thriller* borobil honetan.

Gure Gauzak S.A. nobela bat baino gehiago da; zeren fabula baten baitan gutxienez beste bi nobela metabolizatzen dira. Lehen narrazioan, Julene Oihanburu neska gaztearen bilakaera existentziala kontatzen da, baina badago bigarren kontakizun bat politikaren arlora hedatzen dena, azken batean nobela osoari bere zentzua emango dion fabulazioa sustraituaz.

Ur Apalategiren nobela era askotara irakur daiteke eta narrazioan adierazten diren irakurketa desberdinek egiten dute azkarra eta erakargarria.

Nobelaren anekdota neska gazte batek euskal kulturaren barrura ematen dituen lehen urratsen gertakizuna da; nobelan ageri zaigun euskal kulturaren eremua, ordea, ez da batere topikoa, aitzitik bizi-bizirik dagoen harea mugikorrez estalitako alor arriskutsua da. Ezer ez da, dirudiena; eta ezerk ez du irudikatzen duen aurpegia. Euskal kultura bere mozorroketa guztietatik biluzturik erakusten digu Ur Apalategik. Gustagarri izanen da edo ez, baina Apalategik bere haragi gordinean dager gure bihotzeko euskal kultura gajoa. Tranpaz

eta desitxuraz beterik ageri zaigu Apalategiren fikzioan euskalgintza-
ren hainbat desitxura eta gezur. Baina Apalategik ez du zauri min-
gotsean arakatzen eta ironiaren distantziaz janzen du lotsagarria den
bilutsa.

Julene Oihanburuk beka bat lortu du, Grialia sainduaren adurra
bailltzan, eta bekaren lorpenak bataioaren indar sakramentalak du
euskal kulturaren bidetik abiatzeko. Aski du Julenek gazte eta gar-
den izatearekin euskal "industria" kulturalaren faborea lortzeko. Ipuin
bilduma bat argitaratua du nahiko arrakastarekin eta dagoneko
euskalgintzako nagusien irriki desiragarria bilakatua da. "Gure" tele-
bistako ateak zabalik ditu eta dagoneko karrera bizkorra, aise ageri
zaio etorkizunean. Hain zori ederra eskuratzeko aski izanen zaio
Gaston Berrizar idazle ospetsu bezain grisaren biografia idaztea. Bai-
na ezer ez da ageri den bezalakoa, eta Julene Berrizar jaunaren
bizitza arakatzen hasi bezain azkar, historiarekin topatzen da; gertuko
eta betiko euskaldunon historiarekin: euskalgintzaaren mamiarekin,
alegia. Gaston Berrizar euskalgintza orobat izana da, baina orain
beste irudi batez nahi lukete berpiztu, oraingo euskalgintzaaren nugu-
sien gustura hain zuzen. Zeren euskalgintzak, eta maisuki zirribor-
ratzen du hori Apalategik, morroi eta nagusien arteko historia ere
bada. Eta badira berezko nagusiak, eta nagusi aberastu berriak;
morroin xeheak eta morroin salduak dauden antzera. Ur Apalategik,
humorez baina zorrotz, euskalgintzaaren gezurak eta iruzurrak zorne
dariola uzten ditu.

Gure Gauzak S.A. nobela bikoitza dela esan dugu eta izan ere
Julene Oihanbururen ikerketak oso modu bizkorrean burutzen den
intrigazko narrazioa osatzen du, baina Julene puzzle handiago baten
parte ere bada. Apalategiren nobelak euskal kultura eta literatura-
ren erretaula bizi bizi marrazten du, Julene erretaula horretako
figura bat da; printzipala eta maitagarria baina, figura bat azken
batean. Euskalgintzaaren parodia -drama, hobe- honetan beste
pertsonai eta figura ugariak jokatzen dute beren papera. Aipagarria
da Ilun Zaldunbideren pertsonai "saldua", eta hunkigarria benetan
Paskal Egiategiren senblantza. Ugariak bezain sinesgarriak dira nobe-
lako pertsonaiak. Gertakizunen harira, nahas-mahas, eta fabulazioak
damaion ahalmenez benetako pertsonai historikoak eta fikziozkoak
nahasten dira nobelari bere alderik erakargarriena emanaz.

Beraz, Gure Gauzak S.A. nobela kolektiboa ere bada, edo eta hobeto esateko kolektibo baten nobela ere bada. Euskalgintzan diharduten pertsonai ugarien fikziozko eszenario benetakoa da. Eta hor lortzen du Apalategik bere lorpenik aipagarriena: satiraren zilegitasuna eta plausibletasuna burutzean.

Euskal kulturaren arloan mugitzen den edonori atsegina edo garratza eginen zaio Apalategiren istorioa, baina ez du inor hunkitu gabe utziko. Aspaldidaniko fantasmak iratzarri bide ditu Ur Apalategik eta hartarako, agian, nobelatzen ditu euskal kulturaren ahuleziak, gabeziak eta itsumenak. Bere nobelarekin, Apalategik, euskal literaturako belaunaldien fartsa jartzen du auzitan. Eta izan ere, ez ote da belaunaldi oro iruzur baten ondorioa? Kritikoek eta "mediak" tanke-ratu eta itxuratzen duten ekoizpena baizik ez dirudi generazioen artifizioak. Zenbat eta eremu txikiagoko kultura izan, orduan eta gezurragoak dira kultura horretako topikoak. Apalategik ez ditu topiko gehiegi hankaz gora jartzen baina topiko guztien iraulketa egiteko neurrian jartzen du irakurlea, euskalgintzaren kode sakratuak agerian eta biluzik jartzen dituenez.

Zentzu batean, Ur Apalategiren nobela, nobela katartikoa da euskal kulturgintzaren faltsukeria eta iruzur zenbait agerian jartzen dituenez. Edizioaren mundua bere miseria eta morrontzekin deskribatzen zaigu. Euskal prentsa eta telebista desmitifikaturik ageri zaizkigu ideologia eta merkataritzaren zerbitzuen pean. Euskal literaturako "figurak" fetitxe diren heinean, nahiko barregarri ikusi ahal izango dira nobelaren zehar. Hala ere, Apalategik bideratzen duen kritika ez da itxuraren azalean pausatzen eta euskal kulturak oro har eta euskal literaturak bereziki dituen zenbait hutsune sakonetik salatzen ditu.

Apalategik garbi dauka euskal kulturak mikrokosmos bat osatzen duela; baina mikrokosmos izaera ez datorkio soilik bere hedadura txikitik, aitzitik, bere hertsitasunetik datorkio batez ere. Euskal kultura, neurri handi baten, kontraka eraikia izan da; benetako edo balizko etsaien aurka; euskal kultura "kontra-kultura" bat da askorentzat eta gatazka giroan jaso izan da. Ez dugu hemen dudatan jarriko euskal kulturaren etsaien izaera finkoa, baina esan beharra dugu areriorik nagusienak etxeokak izan ohi direla askotan. Euskal kulturaren arloan, gure kulturaren balio aberatsenak itolarrian jarri bide dituzte zenbaitzuk, Euskal Herriaz duten ikuspegi eta ideolo-

giaren aldrean aniztasuna eta sorketarako libertatea sakrifikatzen dituztenean. Gure kultura txikiegia da protagonista ugariegientzat eta bakoitzak bere alorra gorde nahi luke beti ere "euskaingintza" aitzakiaz. Alorrek boterezkoak edo eta diruzkoak izan ohi dira askotan, baina ospe eta famazko alorrek ere badira eta gure kulturaren oso nekeza egiten zaie gazteei, edo eta heterodoxoei, berez dagokienez tokiaz jabetzea. Gure kulturari, agian, sobera zaizkio mota guztietako militantek eta sortzaileak falta zaizkio.

Apalategiren nobela irakurtzean ezin izan dut Sciascia-ren oroitzapena alboratu. Sciasciak etengabe eta garbiro salatu zituen bere Sicilia maitearen gabeziak, iruzurrak eta krudelkeriak; jakina da Sicilian "Cosa nostra" deritzan erakundearen manu pean bizi dela gizartea. Apalategik ere, akaso kasualki, "Gure Gauzak" izenarekin bataiatu du bere nobelako euskal gizarte kulturalean hainbeste ahalmen eta botere duen erakunde industrialak. "Cosa nostra" edo eta "Gure gauza" ... hainbeste dio.

Sicialiako gizarte hertsian isiltasuna eta mutu izatea bertute bilakatuak dira "omerta" izenarekin. Isiltzen denak ez du beldurrik izan behar. Mutu dagoena ez dute ahotik helduko. Hitza hartzea edo eta mutu gelditzea, Apalategiren nobela bi jokabide etiko eta politiko funtsezko dira; latza da aukera eta hortik dator kio bere garrantzutasuna eta konpromisorako deia. Zeren Ur Apalategi Idirinen nobela, literatura konprometitua da; autoreak badaki ez dela aski literatura idaztearekin; literaturaren arazoak bere kanporatzean eta gizarteratzean hasten dira.

Euskal literaturak blokeaturik eta bere mundutxoan hertsirik dirudi; nekez gizarteratzen da eta enbarazu gehiegi egiten zaio hainbat aitaordeko eta tramankulu sasiindustriatuekin. Euskal literaturak eta euskal kulturak leihoak zabaldu behar dituzte jende berriak sar daitezten eta giro itogarriak alde egin dezaten. Euskal literaturak errelebo azkarragoak behar ditu eta soldadu gutxiago. Hobe, bakar bat ere, ez balu..

Irriz eta trufaz, baina erro-errotik inplikatuaz, euskal kultura libre baten aldeko bidea urratzen duen nobela garaia idatzi digu Ur Apalategi Idirinek. Baina irriak irri, Apalategiren nobela euskal kultura eta literaturaren kritika gordina ere bada. Autoreak badu, ordea, bere kritika burutzeko ezaguera eta zilegitasunik. Euskal Kultura eta bere literatura adin helduko izakiak dira, jadanik, Apalategiren nobelak

dakarren kritika andana pairatzeko. Apalategiren kritika, gainera, konstruktiboa da, zeren eraiki nahi dituen kultura eta literatura librea-
goak eta "zibilagoak" dira; bere satiraren xedea ez da euskal kultura,
haren mozarropean beren jazarpen korporatiboa ezarri nahi dutenak
dira, Apalategiren ironiak jipoitzen dituenak.

Amaitu beharra dago euskal kultura zamatzten duen zenbait
hipoteka larriarekin. Aberriaren monopolioa dutenen ustetan, guztia
litzake zilegi beren monopolioa euskal kulturara, literaturara eta
kontzientzietara ere hedatzeko. Borondate monopolista horrek tan-
kera totalitarioak izan ohi ditu politikan eta eragin agorrak kulturaren
esparruan. Gure literaturak libre izan behar du, ugazaba eta politika-
rien jazarpenetik aske; garaia da Ur Apalategirenaren antzeko nobe-
lekin gela hertsiegi honetako haizea berritzen hasteko. Itolarriak agor
dezake, librea eta anitza ez den literatura. Itolarria, sarritan, biziaren
lukurreriak eragiten du. Lukurreriak badaki aberriaren jantziak mozo-
rrotzen, baita euskalgintzaren itxuraz ere.